

Romok fölött.

— Döntik a piaristák épületét. —

Irtá Porzó.

Uj romok. Mesterséges romok, melyeket nem az időnek ismeretes vas foga morzszolt szét, hanem a jelenkor mohó csákánya döntött egymás fölibe abban a kedves emlékezetű multban, midőn még eltértünk a bő sikon és nem törekedtünk abba a keskeny aknába, hogy szorongva és tolongva szobának czimezett ketreczben leljük fel azt, amit a költő édes otthonnak nevez.

Gyorsan fejlődő székesfővárosunk ma vegyes képe az épülésnek és omlásnak.

Aztán tünődve állunk meg előbb a volt fölött, majd az uj előtt.

A volt fölött. Ilyen az a zömök tornyokkal ékes, régi palota, ott a hajdani Városház-téren, a még hajdanabb Szabadság-téren, ahol most bontják a kegyes atyák rendházát, járatosabb szóval: a *piaristák épületét*.

Barcs, Ujváry, Szepessy, Schirkhaber, Cserbay Horváth, Keyler, Kuntze, Hanák, Sümeghy, Somhegyi-Schröck.

Elsőben is ezzel a sántító distichonnal hívom vissza emlékezetembe akkori tanítóink neveit. A buzgó hazafias érzésű szerzetes atyák sorában nem egy váltotta ősi német, vagy szláv nevét magyarra. Ilyen Schröck Ferencz is, aki még a mi értünkre lett Somhegyi. Mindnyájunk legkedvesebb embere, lendületes, ékes-szóló, csapongó, szabadelvű pap, aki egy évvel ezután a francia forradalom történetét példázatosan kapcsolta bele a mi megvesztett szabadságharcunk történetébe. Előadás alatt sokunknak folyt a könyve. Tán magának a főtisztelendő professor urnak is. Amihez azidétt jókora bátorság volt szükséges, tekintve, hogy fülig voltunk benne Bachban-Thunban, ami egyben jelentette a reakciót és kamarillát. Hát — hogy a nagykőrösi nebuló-szóval éljek — ilyen tanarok elejébe jártunk mi!

De hiszen még innen vagyok ezen a korszakon. Egyelőre nézzek szét fiatalkori rugaszkodásaink színterén.

A mi osztályunk, az V. »rhetorika« volt abban a sarki teremben, mely a Kötő-utczába torkollik. A két sarkát amolyan *donjon*-ná (erkélyes bástyatoronnyá) formálta ki a terjedelmes épület tervezője. A nyugatra nyúló torony ablakából néztünk alá, midőn hirtelen valami szokatlan éljen-riadalom zúgott fel hozzánk. Kora tavasz ólmos felhője hintett le a sűrű népekre havas esőt. A hányak tellett közülök, ernyő alatt lelkesedtek.

Egy ifju ember, még jóformán tejfel-száju, piros arczán akkor ütközött ki az első pehely, a hozzá legközelebb guggoló néném-asszony gyümölcsös polczáról egy kanyarítás-sal lesöpörte a gondosan kupacba rakott piros almát s a tavalyról maradt, magához vénült ránczos körtét. És felugrott a *stand-ra* — jó magyarán így nevezték akkoron a gyümölcsös sátrat — és szavalta nagyharsogva, karját fenyegetőzve bökdösvén Buda felé, hogy nem ér ez az éljenzés egy hajitófát se, hanem hajító gerelyt köll szerezni, melléje puskát, kardot

s levágni vele az osztrákot. A Disz-téri fegyvertárban van »ölég«!

Nagy boldogság virult fel a mi tizenégy éves lelkeinkben. Ez ugyebár annak a bizonyos szabadságnak sokat emlegetett hajnala, melynek híretől zsbongott már az egész város. Neki magasztosulva fegyvert akartunk ragadni, hogy Lederer báró császári katonai helytartó budavári gyűjteményéből hozzunk gerelyt, puskát s a szabadság teljes kivívásához alkalmas egyéb fegyvereket. De csakhamar haza kergettek, mert közibénk lépett Stepáne, a gimnáziumnak benlakója, jó totoeska fiu, aki ráuk leste, nem hordjuk-i sitapalczikát, nem »szivolázunk-i« (még akkor ez volt a szokatlan szivarnak elnevezése) és, per amorem Dei, nem-i járjuk kávihádba, a minden métélyek poklába. Szívesen bizonyítom, hogy Stepáne, jó totoeska fiu létére, csak kevesünket árulgatta be a főt. igazgató urnak (én ugyan mindig közöttük voltam) — de hát végre is: élni csak muszáj és Stepáne a szerzet konyhájából élt. Furcsa, hogy én éppen a büntanyán mindig ott ragadtam a lépen és vesztegettem meg szemfüles árulókat egy szál szivolával.

Az élelmes fiu bevált a főt. atyák jövendölése. »Ez a chlapecz még házi urrá küzdi fel magát.« Valamint hogy a főtiszt. atyák példájára Küzdi nevet is váltott s a Rottenbiller-utczán mint háromemeletes házi ur fejezte be cserkészí napjait.

Tanuló társaimból sok országos, de még világhírű jelesség is vált.

Első helyen emlitek egy karcsu, neki-férfiasodott ifjut, aki már a teljes szakál diszével is érezteté velünk fölényes voltát. Hogyne? Mikor ő még olyasvalamivel dicsekedhetett, amiben egyikünknek sem volt részünk. Honvédviselt katona, szabadsághős volt. Alig tizenöt éves gyerekül állt be katonának és Isaszeg alatt sebesült meg, azon a dombon,

ahol annyian hullottak el az osztrák puskák tüzeiben.

Velünk hitvány aprókkal nem is törődött, pedig kicsiben mult, hogy mink is fegyvert nem ragadtunk, ha a mi hűséges gondozónk, Stepáne, haza nem rugdal bennünket, tizenöt hónappal az osztrák és muszka ellen folytatott, vérbe fulasztott diadalmas csaták előtt. Lett pedig a mi harczkivivott, vitéz társunkból az a Kovács József, a kitünő sebész-orvos, aki a már legendáriussá nőtt, még ma is ünnepléssel emlegetett nagy Balassa Jánosnak lépett gazdag örökébe.

A természetével is kimagasló, szinte kevély társunk, jóllehet vagy hetvenen voltunk, egyikünkkel sem barátkozott — egyet kivéve. Hanem ez aztán legény is volt. Testre alacsony, tagba szakadt, zömök, amolyan fekete gyerek. Csodás fényű bársony szeméivel megbüvívölt mindnyájunkat, mert válogatós hívéttől különbözve, velünk meleg pajtási viszonyt folytatott. Mindannyian ragyogásra hivatott fiunak vallottuk. Pénteken állott, Horváth Cyrill igazgató osztálytanárnak ellenőrzésével, az »Irodalmi versengés«, midőn dolgozataink felolvasásra kerültek. Csoportokra oszolva az egymás alkotásait bíráltuk. Itéletünk nem volt az, amit a latin költő sine ira et studio kívánt meg tőlünk. Mit szépítem a dolgot? Bizony egyik-másik bírálatban több volt az ira, mint a studium. Az ifju kebleket már idejekorán szállta meg az irigység s hűség. De soha a »fekete gyereket«. Hevenyén kelt kritikáiból magasra csapott az eszményiség fehér lángja, a szeretet melege s olykor ki-kivillant előadásából a guny fulánkja. Improvizációja ugyan hatott, mint a jól betanult beszéd, a távolabb állók meg sima felolvasást vétek hallani. Saját írásai pedig fölötte álltak a kritikának. A miénknek bizonyára. Magvas elme, nagy sziv és »magasba vivó szenvedelem« idézte rá egy alkalommal Horváth Cyrill mindnyájunk tilalmas tapsai mellett, mert éljenek, taps-

ak nem volt szabad az utczára kihallszania, mivel hogy ez *tüntetés*-számba ment volna, amely szót akkortájt alkotta meg *Kuthy* Lajos, a méltatlanul elfeledett magyar író.

Hogy hát ki is volt ez a mi »fekete gyere-künk»? Az *Gabrielly* Kálmán volt. Lelke tüzé-ben gyorsan perzselődött el az ő fiatal élete. Ha megéri társai korát, ma tán szobrához járulnánk, ami egyébként nálunk, az olesó dicsőség országában, nem jelent sokat.

És padbeli ülő szomszédja valék egy bi-czegő, rótszakálúnak indult, gyors- és bő-beszédű ifjunak. Bő volt a beszédje, mert — már akkor! — a hatféle nyelvből tellett neki. Mert a legélénkebb gördüléssel pörgette a hazai magyaron s németen kívül az angol, franczia, arabus, török és perzsa szót. Az én szüzi lelkemet pedig Voltairenek »*la Pucelle d'Orléans*» című hősköteményével mételyezte meg, amelyre aránytalan távolságban követ-kezett Paul de Kocknak egyik hamiskás re-génye: »*La maison blanche*«. Rajt is ért a poeseos tanára, főt. *Cserbay* István. Gumi-alpon loppal közeledett, finomra ápolt fehér pampuska kezével nyakon csipett, a könyvet dicsavarta görcsösen összeszorult ujjaimból és olvasá a czimet (magyar fonetikával persze): »*La majzon blanhe*«.

— Hát ez mi? — förmedt rám. — Ezt dom én fel tinektek Sallustiusból? És miféle munka ez a majzon blanhe?

— Franczia földrajzi munka — felelém vakmerőn. — Paul de Kock, a franczia »*Institut Géographique*» elnökének utazása a Fehér-tenger szigetei között.

— Hosszadalmas utazás. Hogy alaposan áttanyulmányozhassad, ebédre itt marasz-callak.

Aki pedig ebbe a földrajzi vállalatba dön-dött bele engem, *Vámbery* Ármin vala, akit válaszom hallatára majd szétvetett a kaczagás.

Egy szép napon az én vig csábitóm eltűnt a piaristák házából, el Pestről, el Magyarhon-

ból és Bernát Gazsi bácsi biztatására elutazott a csodás Keletre, a szamarkándi püspök udva-rába, aki Gazsi bácsinak tudvalevőképen nagy-bátyja volt. Évek múltán, midőn Vámbery neve már átszárnyalta a világnak mind az öt részét, utolsó óráiban sugta meg nekem vi-dám emlékezetű bátyám, *Pompréy* János: »Egy megnyugvással halok meg. Arról szerez-tem ugyanis tudomást, hogy Vámbery bará-tunk nem volt tul Hamzabégen«.

Am hiszen azóta tuljárt ő Tolnán-Bara-nyán, az Óperenzsián és egyéb ismeretlen or-szágokon, az angolok örömeire összeveszett a muszkával, fölfedezte a magyar faj igaz ere-detét s több módon szerzett dicsőséget, va-gyont és tartós barátságot szőtt a walesi her-czeggel.

Sorainkból még egy híresség vált ki: *Dalmady* Győző, a ki még akkor a semleges Viktornévről értett. Garayzáló idült baladákba foglalva nagyot emelkedett szemekben. De még ezután is, hogy a honi történet vitézi csarnokából a természet ölére, a szerelem rózsaberkeibe tért s az iskolai nyügből felsza-badult Eros czuppanásainak édes muzsikáját művelé, teljes férfi-számba vettük. Tán most még inkább.

Többen léptük át az V-ik, a rhetori classis küszöbét, hogy a halhatatlanok közé vegyül-jünk, akiknek neveit emlegetni tiltja a tartozó szerénység.

De még egy nevet bigyesztek ide. Ez a *Göczy* Pista. Nagytestü, nagyehető, folyton majszoló, hol mézes pattogatott kukoriczát, hol czukros mandulát. Léven az ő bácsija a Szervita-téren a Gerbeaud-Kugleri élvezetek nagytrafikánsa, a híres Fischer bácsi, aki a Podmaniczky Frigyes báró regényeiben annyit szerepel. Ez a Pista gyerek arról volt nevezetes, hogy amennyiszor szabad volt: há-romszor bukott meg egymásután. Csenrbay fő-tisztelendő páterünk mint emlitém, a költő-szet professora volt. Ami annál inkább

tünhetett fel, mivel még sag magyarul se nen tuta, a honi poézisben ezzel a kettős hexaméterével foglalt helyet:

Oh tudomány, tudomány, tudomány, tereád törekedni Az különös nagy jó, megszerzeni, el ne mulaszd te.

Hát a Pista elmulasztotta. A tanár urra példalólván, Gabrielly egy oldalvágással azt érteté meg velünk, hogy a pocseos tanára any-nyira van a költészettől, mint Privigye Athén-hez.

Midőn a calculusok meghallgatása végett az osztályban megjelent az ifjuság, a mi fő-tisztelendők, mint gyakorolt distichonista, felszólítá a fiúkat, improvizált verset mond-jon mindegyikünk: hexametert, ódát, adoni-cust, már amint a heveny-poetának kedve tartja. Aki ahogyan tudta, úgy fujta. Leg-utoljára maradt Göczy Pista — aki ezuttal esett harmadszor tercziba. Mindnyájan les-tük, mi lesz a Pista verse.

Nem is maradt el.

Felgömbölyödvé a helyéből, így szól:

— Főtisztelendő uram, én mást nem ad-hatok elő, de egy pentámert kidrukkolok mégis.

— Halljuk hát Göczy Pistát! — zugott a kar nagynevetve.

Pista, kidüllesztve széles hasát, a tanár felé fordulva s ujjait a skandalásra kimere-vítve, így deklamált:

Cserbay itt hagylak — fityfiri — fityfiri — füttyü.

Az utolsó lábakat t. i. füttyszóval adta le.

*

Magától értetődik, hogy ahhoz a három évhez, melyeket a piaristák gimnáziumában töltöttem el, sok tarka emlékem fűződik még, de... az én boldog multamnak ebbe a töre-dékeibe belevágott a csákány és hull alá a tör-melék, s felkavargó pora vastag rétegben omlik reá ifjui koromra.

De — biztat a költő — és a romokból uj élet fakad.»